

Ринок банківсько-фінансових послуг

Оксана ДЕСЯТНЮК,
Тарас МАРШАЛОК

**АНТИЦИКЛІЧНЕ
ФІСКАЛЬНЕ РЕГУЛЮВАННЯ
ЕКОНОМІК КРАЇН СВІТУ –
МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ**

Резюме

Зазначено, що фіскальна політика держави та її інструменти є основними при управлінні економічними флуктуаціями і займають провідне місце в системі державного антициклічного економічного регулювання. Вказано, що дослідження проблем антициклічного регулювання економіки фіскальними засобами з прагматичної сторони – надзвичайно актуальне питання сьогодення. Наголошено, що такий аналіз дасть змогу отримати якісні наукові результати та зробити необхідні висновки. Акцентовано, що аналіз фіскальних процесів у різних за економічним розвитком та соціальними стандартами країнах дасть змогу виокремити сильні й слабкі сторони протилежних за характером впливу та дії моделей і типів фіскальної політики, визначити їх вплив на економічне зростання та подолання економічних криз у цих країнах, виокремити найбільш ефективні заходи й імплементувати їх в українську практику.

© Оксана Десятнюк, Тарас Маршалок, 2019.

Десятнюк Оксана, докт. екон. наук, професор, Тернопільський національний економічний університет, Україна.

Маршалок Тарас, канд. екон. наук, доцент, докторант, Тернопільський національний економічний університет, Україна.

У процесі дослідження використано загальнонаукові й емпіричні методи економічної науки, що базуються на системному підході, зокрема методи наукового пізнання: діалектичний і логічний, аналізу та синтезу, узагальнення, графічного, наукового абстрагування – при дослідженні впливу фіскальної політики на економічний розвиток у країнах світу й Україні.

Розглянуто вплив фіскальної політики на економічну кон'юнктуру в різних країнах світу загалом та в Україні зокрема. На основі статистичних даних, які відображають динаміку ВВП, доходів і видатків уряду та рівня державного боргу, виокремлено основні причини економічних криз у країнах світу. Вказано, що аналіз фіскальних показників у відношенні до ВВП країн дав змогу виділити позитивні та негативні сторони різних моделей фіскальної політики.

З допомогою проведеного аналізу побудовано імітаційну модель, в якій виокремлено основні ознаки здійснюваних заходів у сфері фіскальної політики в різних за географічним розміщенням, економічним розвитком, соціальним захистом громадян і населенням країн світу. З'ясовано, що більш стійкими до економічних потрясінь виявилися ті країни, які використовують соціально орієнтовану, навіть патерналістську модель фіскальної політики, тоді як країни з ліберальними фіскальними засадами були більш чутливими до економічних дисбалансів та у період загострення економічної кризи збільшували участь уряду в подоланні негативних економічних наслідків.

На основі таких досліджень зроблено висновок, що Україні, яка перебуває в стані нестійкої економічної рівноваги, доцільно використати основні засади, принципи, підходи й інструменти фіскального характеру, властиві країнам із соціально орієнтованою моделлю фіскальної політики.

Констатовано, що отримані результати наукового дослідження можуть бути корисними для науковців і практиків, які займаються проблемами антициклічного регулювання економіки та пошуком дієвих інструментів фіскальної політики для досягнення економічної рівноваги й ефективного її розвитку.

Ключові слова

Антициклічне регулювання економіки, фіскальна політика, соціально орієнтована фіскальна політика, ліберальна фіскальна політика, дискреційні та недискреційні фіскальні інструменти, ВВП, державний борг, доходи уряду, видатки уряду.

Класифікація за JEL: E62.

Вступ

Фіскальна політика держави та її інструменти є основними засобами управління економічними флуктуаціями і займають провідне місце в системі державного антициклічного регулювання економіки. Теоретичні й методологічні особливості фіскальної політики та аналіз її впливу на перебіг економічного циклу були обґрунтовані на основі аналізу значної кількості наукових праць. Проте залишається актуальним дослідження цієї проблеми з прагматичної сторони, що дасть змогу отримати якісні наукові результати і зробити необхідні висновки. Зокрема, аналіз фіскальних процесів у різних за економічним розвитком та соціальними стандартами країнах дасть змогу виокремити сильні та слабкі сторони протилежних за характерними ознаками моделей і типів фіскальної політики та визначити вплив таких політик на економічне зростання і подолання економічних криз у цих країнах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Проблему економічних циклів розглянуто у працях багатьох провідних вчених, серед яких варто виділити М. Туган-Барановського, М. Кондратьєва, К. Жугляра, Дж. Кітчена, Й. Шумпетера. Сучасними зарубіжними вченими, які досліджують антициклічне регулювання, є: П. Дуглас, Ч. Плесер, Е. Прескот, П. Самуельсон, Р. Солоу, У. Свен, Ф. Кідленд, Х. Мінські, а серед вітчизняних науковців слід відзначити напрацювання Т. Богдан, Д. Лук'яненко, А. Поручника, Я. Столярчука, В. Сацика, О. Лактіонової. Проте залишається не вирішеною дилема: яка з моделей фіскальної політики є більш ефективною при подоланні економічних дисбалансів та при досягненні економічної рівноваги?

Мета дослідження

Дослідити моделі фіскальної політики в країнах світу, визначити їх ефективність щодо запобігання економічним дисбалансам та досягнення економічної рівноваги; запропонувати ефективну модель фіскальної політики, яка би сприяла швидкому економічному розвитку в Україні.

Методологія дослідження

У процесі дослідження використано загальнонаукові та емпіричні методи економічної науки, що базується на системному підході, зокрема: методи наукового пізнання: діалектичний і логічний, аналізу та синтезу, узагальнення, графічного, наукового абстрагування – при дослідженні впливу фінансової політики на економічний розвиток у країнах світу й Україні.

Результати дослідження

Для виявлення проблем у сфері економіки, розуміння причин настання негативних тенденцій у соціально-економічній сфері країн світу та розробки ефективних шляхів подолання економічних дисбалансів в Україні доцільно проаналізувати макроекономічну і фінансову кон'юнктуру США, Німеччини, Швеції – розвинутих країн; Польщі, Словаччини – країн, що розвиваються швидкими темпами; Греції, Ісландії – країн, які за версією міжнародних організацій зазнали найбільших економічних втрат після кризи 2008–2009 рр., та України за такими показниками: динаміка видатків, динаміка доходів бюджету, рівень дефіциту бюджету, рівень і зміни державного боргу.

Для виявлення тенденцій у цих країнах порівнюємо динаміку ВВП, а також те, як змінювався цей показник з 1991–2017 рр. до базового 1991 р. (рис. 1).

Важливо дослідити динаміку ВВП у цих країнах, тому оберемо за базовий саме 1991 р. через те, що в 1990 р. припинила існування найбільша у світі держава СРСР, саме ці історичні події, беззаперечно, мали великий вплив на всі країни світу і як наслідок на економічну ситуацію у глобальному вимірі. Саме у 1991 р. колишні радянські республіки здобули незалежність та розпочали шлях до свого становлення.

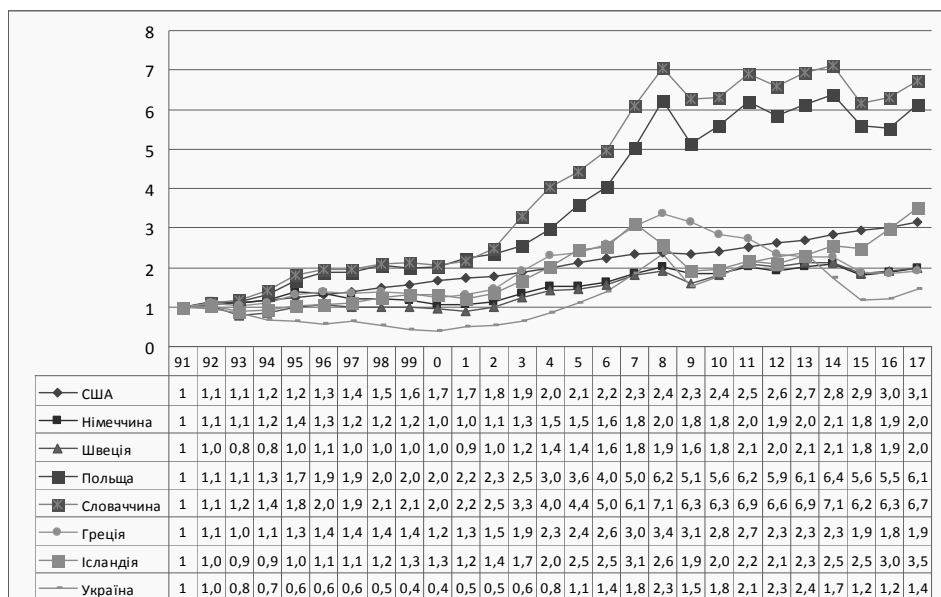
Аналізуючи обраний масив статистичних даних, можемо зробити такі висновки.

З 1991 р. до 2008 р. включно динаміка ВВП характеризувалася висхідною динамікою. ВВП країн світових лідерів США і Німеччини зростав відносно базового показника. З 1991 р. по 2008 р. валовий внутрішній продукт США зріс у 2,4 разу порівняно з базовим 1991 р., тобто на 240%. Таке зростання характеризувалося стабільним щорічним приростом у межах «0,01», що становить 10% щороку, тоді як у 2009 р. зростання ВВП США призупинилося та вперше за 16 років навіть дещо знизилося. Причиною такої рецесії була фінансово-економічна криза, яка розпочалася у 2008 р. через економічні дис-

баланси саме у США. Тому можна стверджувати, що США є тією країною, в якій зародилася, а пізніше поширилася на весь світ глобальна фінансово-економічна криза 2008–2009 рр.

Рисунок 1

Динаміка ВВП з 1991–2017 рр. до базового 1991 р. у США, країнах Європи й Україні*

*Розроблено автором на основі [1; 2; 3; 4; 5; 6].

Що стосується економічного розвитку найбільш розвинутої країни Європи – Німеччини, то в ній спостерігалися менш динамічні зміни валового внутрішнього продукту. Найбільшим зростання ВВП було у 1992–1995 рр. За цей досліджуваний період рівень приросту ВВП Німеччини досяг показника «1,4» до базового 1991 р., тобто зростання становило 40% за чотири роки. Однак починаючи з 1996 р. до 2002 р. спостерігалось зниження темпів приросту ВВП, який знизився до значення «1,1» порівняно з 1991 р. Проте починаючи з 2002 р. простежувалися швидкі темпи приросту ВВП Німеччини. В країні до 2008 р. ВВП зріс удвічі порівняно з 1991 р., що може свідчити про

ефективні кроки уряду країни щодо розвитку економіки. Однак криза 2008–2009 рр. вплинула на економічне становище Німеччини, ВВП у 2009 р. і 2010 р. знизився до показників 2007 р. – з «2» до «1,8», тоді як у 2011 р. розпочалося відновлення економічної висхідної кон'юнктури й відбулося зростання показника ВВП до рівня 2008 р. Не характерним для Німеччини виявився 2015 р., коли рівень ВВП дещо знизився.

Неоднорідну динаміку зростання ВВП у Німеччині можна пояснити короткими економічними циклами, які виявлялися в Європі та які найбільше вплинули на економіки сильних європейських країн. Зокрема, причини значного зниження валового внутрішнього продукту можна поєднати з азійською кризою 1996 р. За підрахунками аналітиків, ця криза призвела до падіння світового ВВП на 2 трлн. дол., і, звичайно, вплинула криза 1998 р. у Росії, наслідком якої був дефолт. Через залежність європейського та російського ринків країни Європи потужно відчували наслідки кризи в Росії, що і стало причиною зниження ВВП у Німеччині.

Швеція – це країна, яка з огляду на окреслені тенденції є найбільш стабільною державою та яка найменше піддалася економічним кризам. Особливість цієї країни полягає у чітко вираженій соціально орієнтованій моделі державного управління з високим рівнем державного перерозподілу ВВП. Саме це повпливало на динаміку валового внутрішнього продукту в цій країні. Зокрема, протягом всього періоду макроекономічна динаміка є стабільною. В роки світових економічних шоків Швеція не піддалася економічній турбулентності, винятком став лише 2009 р., коли економіка країни «схудла» порівняно з 2008 р., показник ВВП у 2009 р. становив «1,6», тоді як у 2008 р. – «1,9» до базового 1991 р. Однак Швеції вдалося швидко оговтатися від наслідків економічної кризи. Вже у 2010 р. економіка країни зросла до показника «1,8». Це свідчить про дієвість обраної економічної доктрини соціально орієнтованого типу. Також не варто порівнювати темпи відновлення ВВП Швеції та США, оскільки це зовсім різні за економічним світовим потенціалом країни, зокрема Швеція не володіє настільки потужним промисловим сектором економіки, як США.

Прикладом наслідування для України можуть бути економіки країн колишнього соціалістичного табору, до яких у пропонованому дослідженні зараховано Польщу і Словаччину. За аналізований період ВВП цих країн зріс більше, ніж у 6 разів (у Польщі в 2017 р. цей показник становив «6,1» до базового 1991 р., у Словаччині – «6,7»). Результатом таких економічних змін стали реформи у всіх секторах господарювання цих країн. Формування засад державного управління, дотримання верховенства права, переформатування економіки на ринковий тип, реформа соціального захисту, дотримання стандартів Європейського Союзу у сфері фіскальної політики – це фактори швидкого економічного зростання, а визначальним серед них є якісне запровадження реформ за фінансової підтримки Європейського Союзу та дотримання базових фіскальних правил.

Однак, незважаючи на швидкі темпи економічного і соціального розвитку Польщі й Словаччини, криза 2008–2009 рр. мала потужний негативний вплив на економіки цих східноєвропейських країн. Так, ВВП Польщі у 2009 р. знизився до показника «5,1» до базового року, тоді як у 2008 р. такий показник становив «6,2», у 2010 р. його значення вже дорівнювало «5,6», а у 2011 р. цій країні вдалося відновити докризове значення ВВП з показником «6,2».

Схожою є ситуація у Словаччині, в якій зниження ВВП у 2009 р. сягнуло значення «6,3» порівняно з «7,1» у 2008 р. Проте у 2011 р. відбулося різке зростання макропоказника до рівня «6,9» відносно 1991 р.

Словаччина та Польща є унікальними для наслідування країнами, яким за 26 років вдалося найбільше підвищити свій валовий внутрішній продукт серед усіх країн Європейського Союзу і серед країн колишнього соціалістичного табору. Ці країни, обравши правильну економічну модель розвитку, стали лідерами економічного розвитку в світі.

Діаметрально протилежною є ситуація в Ісландії та Греції, які в результаті фінансово-економічної кризи зазнали найбільш суттєвих негативних економічних наслідків. Лише ефективні дії світової фінансової спільноти, спрямовані на порятунок економік цих країн, і фінансова допомога, отримана від світових кредиторів, не дала змоги цим країнам поринути в затяжну депресію. Валовий внутрішній продукт Ісландії у 2009 р. значно зменшився порівняно з 2008 р. Якщо значення цього показника у 2008 р. становило «2,6», то вже у 2009 р. воно дорівнювало «1,9» відносно базового 1991 р., тоді як у 2007 р. значення такого показника становило «3,1». Це свідчить про значне зниження ВВП Ісландії протягом 2007–2009 рр. Такі негативні наслідки спричинені дією фінансово-економічної кризи у світі та невтішною державною економічною кон'юктурою.

Аналізуючи тенденції економічного розвитку Греції, можемо простежити таку динаміку: починаючи з 1991 р. цій країні вдалося підвищити ВВП більше, ніж у три рази, протягом 17 років, а показник 2008 р. становив «3,4» до базового показника. Таке зростання було зумовлене значною фінансовою допомогою Європейського Союзу. Починаючи з 2009 р. економіка Греції поступово зазнає спаду, що чітко виявляється у динаміці ВВП. Якщо значення ВВП у 2009 р. становило «3,1» відносно базового 1991 р., то у 2017 р. цей показник знизився до значення «1,9». Можемо простежити, що ВВП Греції протягом 9 років зменшився майже в два рази. Така тенденція свідчить про економічно неефективну діяльність уряду Греції щодо подолання наслідків економічної кризи, до того ж потрібно визнати, що криза у Греції продовжується досі.

Серед усіх аналізованих країн найбільший інтерес викликає Україна, яка протягом всього періоду незалежності характеризується чітко вираженою економічною нестабільністю. Держава, яка здобула незалежність у 1991 р.,

досі стоїть на «низькому старті» економічних перетворень. Економічні процеси у нашій країні пропонуємо поділити на три періоди:

- 1 етап – період втрачених можливостей, економічної депресії, тривалість: з 1991 р. по 2004 р.;
- 2 етап – період революцій та політичних потрясінь, тривалість: з 2005 р. по 2013 р.;
- 3 етап – період військової агресії і поступового економічного зростання, тривалість: з 2014 р. по теперішній час.

Кожен із цих етапів має свої особливості. На першому етапі економіка України перебувала у важкому становищі. Нестабільне політичне становище, необґрунтованість кроків уряду у сфері економіки, невдала приватизація, безвідповідальні й хаотичні кроки уряду у фіскальній сфері не забезпечили необхідного процесу у виявленні чітких тенденцій економічного розвитку. ВВП України протягом 1991–2004 рр. коливався в межах показника «0,8» до базового 1991 р. Найгірші показники зафіксовано у 1999 р. та 2000 р., коли валовий внутрішній продукт дорівнював менше, ніж 50% ВВП 1991 р. У ці роки була найбільша економічна депресія за всю історію незалежної України. Причиною глибокої економічної кризи стала економічна криза, що охопила Росію, яка була найбільшим економічним партнером України. Саме за цих умов виявилася величезна залежність економіки України від економічної кон'юнктури Росії. Проте у посткризові роки, незважаючи на деякий економічний прогрес, досягти бажаного результату Україні все ж не вдалося.

Дещо кращим є другий етап, тобто період між двома революціями. Прихід нових політичних еліт у результаті Помаранчевої революції забезпечив певне економічне пожвавлення, яке привело до зростання ВВП України до показника «2,3» у 2008 р., що вважається найкращим показником і періодом економічного зростання вітчизняної економіки. Проте економічна криза 2008–2009 рр. знову стала перешкодою для економічного зростання, ВВП 2009 р. становив «1,5» до базового показника. Проте вже у 2010 р. вдалося відновити економічне зростання, яке тривало до 2013 р. включно. Рівень валового внутрішнього продукту в 2013 р. дорівнював «2,4» до базового 1991 р.

Однак політичні негаразди та різка зміна політичних векторів тодішньої влади, які суперечили попередньо визначеним, спричинили значні трансформаційні зміни. Революція гідності привела до зміни політичних еліт та до військової агресії зі сторони Російської Федерації. В результаті окупації частини території нашої держави, де зосереджено найбільшу кількість промислових підприємств (металургійна промисловість, вугільна промисловість) у 2014 р. розпочався третій етап. У 2014 р. в Україні, яка втратила частину економічного потенціалу через окупацію, валовий внутрішній продукт знизився до показника «1,7», а економічний спад тривав наступних два роки –

2015 р. та 2016 р. ВВП нашої країни становив лише 1,2 б. п. (базового пункту) ВВП 1991 р., але вже у 2017 р. макроекономічний показник зріс до значення «1,4».

Отже, проаналізувавши економічну динаміку протягом 1991–2017 рр., можемо зробити такі висновки.

Пострадянська Україна – це держава, яка найдовше долала економічний занепад, фаза її економічної депресії тривала протягом 13 років – з 1991 р. по 2004 р., після чого у країні розпочалося деяке економічне зростання. Україні не вдалося скористатися шансом на швидке економічне зростання, яке відбулося у країнах соціалістичного табору – в Польщі й Словаччині. Їм вдалося примножити ВВП більше, ніж у 6 разів за 26 років. Таке зростання свідчить про ефективні кроки урядів цих країн, дієві реформи і подолання корупції, чого не вдалося зробити в Україні протягом 26 років. Динаміка ВВП Польщі та Словаччини свідчить про відсутність глибокої економічної кризи протягом 26 років. Економічна динаміка була лише висхідною, не зазнавши глибоких шоків навіть в умовах регіональних криз (дефолт у Росії 1998 р.) і світової фінансово-економічної кризи у 2008–2009 рр.

Проте економічна динаміка, приріст чи зниження рівня ВВП підтверджує наявність процесів, які відбуваються під впливом певних економічних індикаторів, використання урядами тих чи інших інструментів фінансового та фіскального характеру.

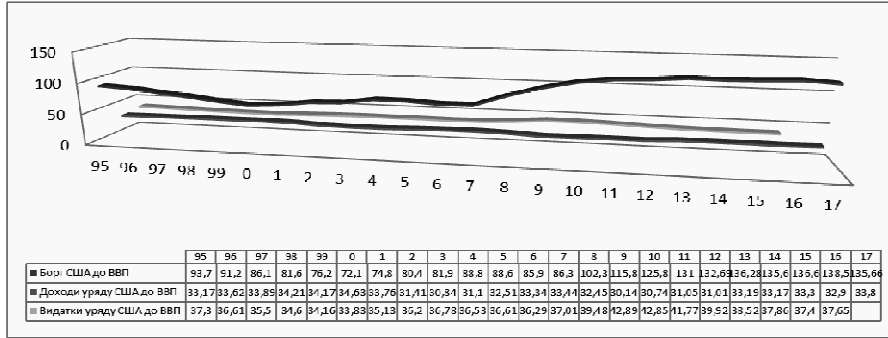
Поряд з аналізом валового внутрішнього продукту доцільно дослідити показники державного боргу, доходів і видатків бюджету в розрізі років. Це дасть змогу зробити висновки про здійснені заходи щодо запобігання економічним кризам та ті заходи, які уряди проводять у цих країнах за умови економічної рівноваги.

Аналізуючи рис. 2 (а, б, в), можемо зробити висновок про те, що країни, які розглядаються, відрізняються за особливостями проведення фіскальної політики. Одним країнам властива соціально орієнтована модель фіскальної політики, іншим – принципи ліберальної моделі, основними критеріями яких є різне поєднання дискреційних і недискреційних інструментів фіскальної політики.

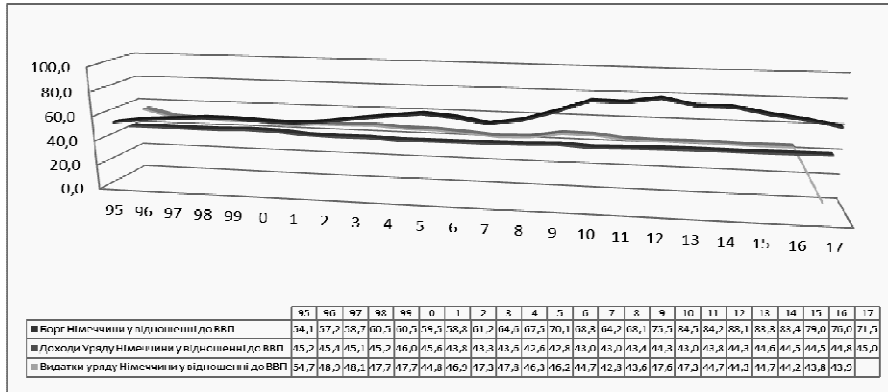
На основі результатів дослідження макроекономічних показників США, Німеччини й Швеції можна стверджувати, що ці країни різні щодо участі держави у перерозподілі ВВП через бюджет. Зокрема, фіскальна політика Швеції є чітко соціально орієнтованою – цій країні властивий високий рівень перерозподілу ВВП через бюджет держави. Показник доходів бюджету протягом аналізованого періоду не був нижчим, ніж 50%, найвищий показник перерозподілу ВВП було зафіксовано у 1999 р., його значення становило 57%.

Рисунок 2

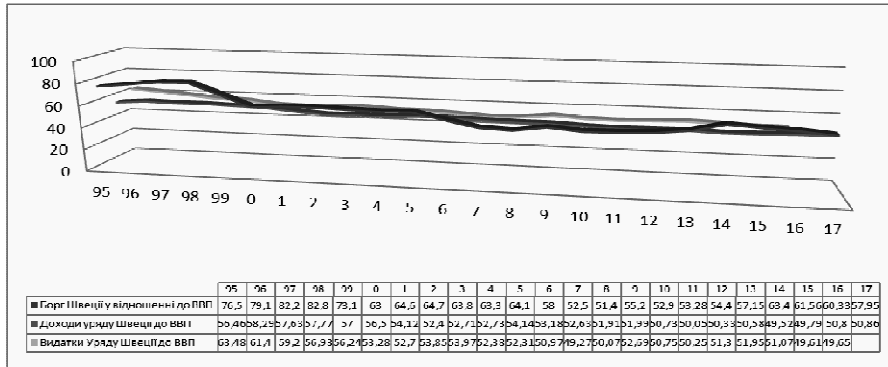
Динаміка державного боргу, доходів та видатків уряду у США, Німеччині та Швеції в 1995–2017 рр. (у % до ВВП)*

а) США;

б) Німеччина;

в) Швеція.

*Розроблено автором на основі [1; 2; 3; 4; 5; 6].

Водночас бюджет Швеції є збалансованим, за окремими роками спостерігається незначний дефіцит, а протягом 1999–2008 рр. у цій державі зафіксовано профіцит бюджету, що дає змогу стверджувати про формування стійкого фіскального простору. З огляду на макроекономічні параметри цієї країни Швеція є незалежною від потреби залучення додаткових фінансових ресурсів від зовнішніх та внутрішніх кредиторів. Починаючи з 1999 р. Швеції вдалося значно зменшити рівень державного боргу. Якщо рівень боргу в 1998 р. становив 82,8% до ВВП, то у 1999 р. він дорівнював 73,1% до ВВП. Протягом наступних років рівень боргу зменшувався і коливався в межах 64,8% у 2003 р. та 51,4% у 2008 р. Проаналізовані показники свідчать про виваженість фіскальної політики з явними ознаками ациклічності й соціальної орієнтованості.

Сформований фінансовий простір у Швеції дав змогу не відчутти значних негативних наслідків у соціально-економічному житті країни під час фінансово-економічної кризи 2008–2009 рр. У кризовий 2009 р. борг Швеції становив 55,2%, видатки бюджету – 52,69%, його доходи – 51,99%. Фіскальні дисбаланси виявилися незначними під час кризи: рівень боргу порівняно з 2008 р. незначно збільшився на 3,8%, бюджет виконано з незначним дефіцитом на рівні 0,7%. Проте такі дисбаланси незначні й абсолютно нешкідливі для економіки країни. Фіскальна політика, яка проводиться у Швеції, є антициклічною. Зокрема, в умовах економічного зростання рівень видатків бюджету підвищується, показник перерозподілу доходів бюджету зростає з одностороннім зниженням рівня державного боргу. В умовах же економічного спаду спостерігається незначне зростання дефіциту бюджету, який компенсується незначним підвищенням рівня державного боргу у відношенні до ВВП. Однак у період профіцитності бюджету уряд здатний сформувати значний запас стійкості, що підтверджує відсутність потреби у підвищенні рівня державного боргу до критичних параметрів. Державний борг Швеції перебуває в межах невисоких прийнятних параметрів – він не перевищує 60%.

Що стосується фіскальних параметрів Німеччини, то варто зазначити, що у цій країні використовується соціально орієнтована модель фіскальної політики з високим рівнем перерозподілу валового внутрішнього продукту через бюджет країни. Рівень доходів бюджету Німеччини коливається в межах 42,6% до ВВП у 2004 р. і 46% у 1999 р., тоді як видатки бюджету – в межах 43,9% у 2016 р. та 54,7% у 1995 р. Найвищий дефіцит бюджету зафіксовано у 1995 р. на рівні 9,5% ВВП, що стало найбільшим показником за весь обраний для дослідження період. Проте вже з 1996 р. спостерігаємо зменшення бюджетного дефіциту і приведення його до параметрів, визначених фіскальними правилами, тобто до меж у 3% ВВП. У 2000 р. простежувався профіцит бюджету на рівні 0,8% ВВП. На відміну від Швеції, бюджет Німеччини все ж був дефіцитним, але такий дефіцит був незначним та перебував у межах 3% ВВП. Тому можна стверджувати, що потреба в залученні кредитних ресурсів у Німеччині є більшою, ніж у Швеції.

Рівень державного боргу Німеччини вищий, ніж у Швеції. Починаючи з 1995 р. рівень боргу постійно зростає: якщо у 1995 р. цей показник становив 54,1%, то у 2009 р. він зріс до рівня 75,5%. У кризовий 2009 р. і наступний 2010 р. державний борг Німеччини почав зростати та у 2012 р. збільшився до рівня 88,1%. Слід вказати, що у період кризи 2009–2011 рр. у Німеччині уряд застосовував інструменти антициклічної фіскальної політики. Підтвердженням цього є зростання видатків з рівня 43,6% у 2008 р. до рівня 47,6% у 2009 р., але частка перерозподілу ВВП через доходи зростала не такими темпами: у 2008 р. цей показник дорівнював 43,4%, тоді як у 2009 р. він підвищився до рівня 44,3%. З огляду на потребу фінансування додаткових видатків у період кризи виникла необхідність додаткового залучення кредитних ресурсів державою. У 2009 р. борг країни зріс до рівня 75,5% порівняно з показником 68,1% у 2008 р. і продовжив збільшуватися у 2010 р. до показника 84,5%, у 2011 р. він дещо знизився до рівня 84,2%, а вже у 2012 р. – знову збільшився до 88,1%, що є найбільшим показником державного боргу Німеччини за весь аналізований період.

Отже, високий рівень державного втручання в економічні процеси Німеччини найбільш яскраво виражається у період кризи, коли уряд застосовує інструменти антициклічної фіскальної політики. В період економічної світової депресії уряд Німеччини підвищив рівень державних видатків, а відповідно, зріс дефіцит та підвищився рівень державного боргу, що вважається класичним механізмом використання інструментів антициклічної фіскальної політики. Протягом усього аналізованого періоду фіскальну політику цієї країни можна назвати антициклічною, зокрема у період економічного зростання уряд країни кожного року вдавався до підвищення рівня перерозподілу ВВП через доходи бюджету, причому рівень дефіциту був низьким. У період економічного зростання держава не вдавалася до накопичення державного боргу, що також чітко виражено.

Іншою є модель фіскальних відносин у США, яка протягом всього аналізованого періоду була ліберальною. Рівень перерозподілу державних фінансів через ВВП завжди був нижчим, ніж у розвинутих країнах Європи. Також у цій країні протягом усього аналізованого періоду спостерігалось накопичення державного боргу, показник якого є значно вищим, ніж у країнах Європи. Проте в період економічної кризи уряд США вдавався до антициклічної, дискреційної фіскальної політики.

Якщо рівень видатків бюджету США з 1995 р. по 2007 р. коливався в межах 34–37%, то у кризовий період 2008–2011 рр. цей показник зріс до рівня 42,89% у 2009 р. При цьому доходи бюджету знизилися до рівня 30,14% у 2009 р. з показника 32,45% у 2008 р. Потрібно вказати, що в період кризи у США спостерігався значний дефіцит федерального бюджету. В 2009 р. рівень дефіциту становив 12,7%. Порівнявши дефіцит бюджету США і країн Європейського Союзу, виявимо, що він є значно вищим. Для погашення дефіциту бюджету уряд США вдавався до нарощування державного боргу кра-

їни. Державний борг у 2007 р. становив 86,3% у відношенні до ВВП, тоді як у 2008 р. він збільшувався та у 2009 р. зріс до значення 115,8% у відношенні до ВВП, у 2010 р. – до 125,8%, а у 2016 р. частка державного боргу збільшилася до рівня 138,5% у відношенні до ВВП США. Підвищення рівня державного боргу США може свідчити про глибокі негативні наслідки фінансово-економічної кризи і необхідність залучення значних фінансових ресурсів для стабілізації економіки країни. Це підтверджує перевагу кейнсіанської моделі фіскальних відносин, що, як правило, постійно використовується у провідних країнах Європи перед класичною, яка в період економічної рівноваги застосовується у США. Вона не здатна в період кризи бути ефективною, тому ця модель змінюється на дискреційну (з широкою участю уряду) систему фіскальних відносин. В умовах економічної кризи уряд США змушений змінювати політику саморегулювання на дискреційну політику, також у разі необхідності швидкого «заспокоєння» економіки ведеться антициклічна фіскальна політика.

Аналіз економічної ситуації протягом 1995–2017 рр. у трьох провідних країнах світу з явно вираженими соціально орієнтованими механізмами фіскальної політики у Швеції й Німеччині та чіткою орієнтацією уряду США на процеси саморегулювання дає підстави стверджувати про більшу ефективність жорсткої (патерналістської) політики державного регулювання порівняно з ліберальною фіскальною політикою.

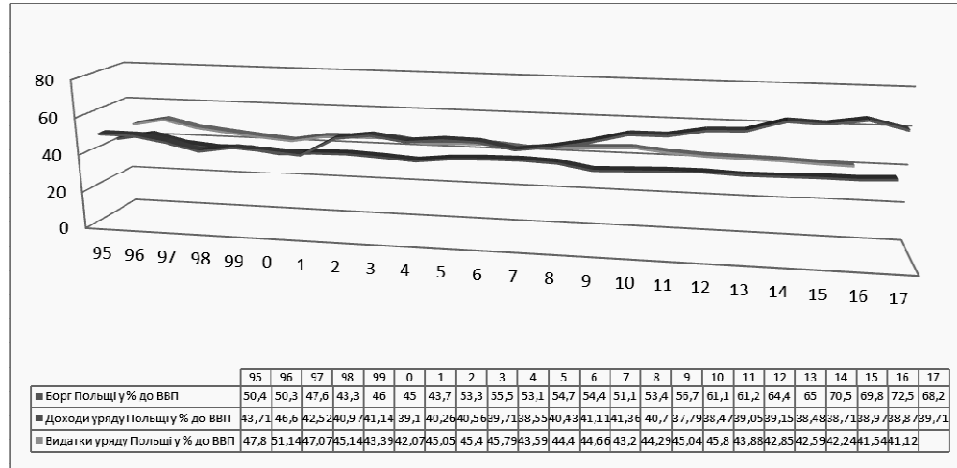
Динаміка валового внутрішнього продукту в Польщі й Словаччині, які належать до країн постсоціалістичного табору і дуже швидко досягли високих результатів розвитку економіки, є надзвичайно цікавою з позиції України, яка перебувала в однакових умовах та на висхідних позиціях. Доцільно також дослідити, які моделі фіскальної політики застосовуються у цих країнах і які з них вплинули на швидкий економічний розвиток Словаччини й Польщі (рис. 3).

Проаналізувавши наведені на рисунку дані, можемо констатувати, що Польща та Словаччина схожі за характером здійснюваної фіскальної політики.

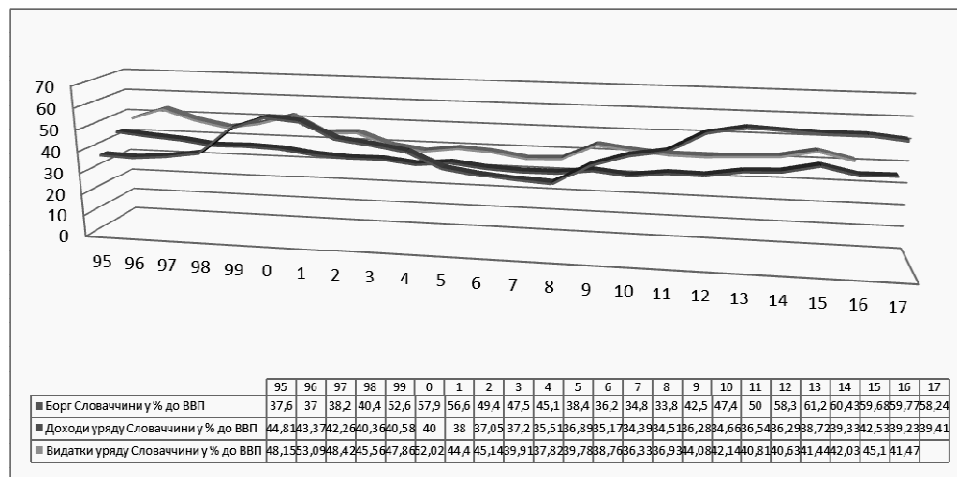
Якщо аналізувати макроекономічні показники Польщі, то можна дійти таких висновків. У країні спостерігаються доволі високі показники перерозподілу валового внутрішнього продукту через бюджети. Починаючи з 1995 р. рівень доходів бюджетів коливався в межах 40% ВВП. Найвищим показником, зафіксованим протягом аналізованого періоду, є показник 1996 р.: 46,6% ВВП перерозподілено через доходи бюджетів Польщі при видатках на рівні 51,14% від ВВП. З кожним роком фіскалізація економіки Польщі знижувалася, що підтверджують показники перерозподілу ВВП через доходи бюджетів. У кризові 2009–2011 рр. показник доходів коливався в межах 37,79% у 2009 р. і поступово підвищувався у наступних 2010 р. та 2011 р., але значення показника не перевищило значення 39,05% у відношенні до ВВП. Такі показники є нижчими, ніж у період економічної рівноваги (економічного зростання).

Рисунок 3

**Динаміка державного боргу, доходів і видатків уряду
 в Польщі та Словаччині у 1995–2017 рр. (у % до ВВП)***

а)

б)

*Розроблено автором на основі [1; 2; 3; 4; 5; 6].

Однак у кризові роки показники видатків уряду зросли. Якщо у 2007 р. видатки становили 43,2%, то у 2008 р. вони зросли до значення 44,29% від ВВП, у 2009 р. – до 45,04%. Також у роки фінансово-економічної кризи в Польщі підвищився рівень державного боргу: в 2008 р. державний борг дорівнював 53,4% до ВВП, а вже у 2009 р. він зріс до значення 56,7%. Таке зростання продовжувалося також протягом наступних аналізованих періодів. Найвищого значення державний борг досяг у 2016 р. – 72,5% відносно валового внутрішнього продукту.

З огляду на результати проведеного аналізу можна стверджувати про чітко виражену антициклічну фіскальну політику, яка проводилася у Польщі протягом аналізованого періоду й у кризові роки зокрема. Свідченням цього є зростання дефіциту бюджету на фоні підвищення видатків і помірного збільшення доходів, що можна обґрунтувати девальвацією національної валюти у кризові періоди. Незважаючи на це, спостерігається значне зростання державного боргу в країні як необхідного заходу погашення дефіциту бюджету та додаткового фінансування бюджетних видатків. Саме ці ознаки здійснюваної фіскальної політики дають всі підстави стверджувати про ациклічність фіскальної політики у Польщі. Заходи виваженої фіскальної антициклічної політики забезпечили зростання ВВП протягом всього аналізованого періоду, незважаючи на світову фінансову економічну кризу. Серед всіх аналізованих країн дії уряду Польщі у сфері фіскальної політики можна оцінити як одні з найбільш ефективних, що дало змогу протягом 1991–2017 рр. підвищити ВВП у більше, ніж 6 разів.

Здійснювана фіскальна політика Словаччини є ефективною і схожою на здійснювану політику в Польщі. Її можна охарактеризувати як соціально орієнтовану фіскальну політику з помірно високим рівнем перерозподілу ВВП через бюджети країни. До 2009 р. у Словаччині доходи бюджету коливалися в межах від 44,81% у 1995 р. до 34,51% у 2008 р. Видатки бюджету в період економічного становлення у Словаччині були також доволі високими: у 1995 р. рівень видатків становив 48,15% до ВВП, найбільш нестабільним та дефіцитним роком за весь аналізований період став 1996 р., коли видатки бюджету зросли до показника 53,09% при показнику доходів на рівні 43,37% відносно ВВП.

Уряд Словаччини вдалося стабілізувати економіку країни і забезпечити швидкий приріст ВВП. Основним фактором економічного розвитку була ефективна фіскальна політика, яка полягає у здійсненні заходів щодо збалансування бюджету й дотримання безпечних параметрів дефіциту бюджету. Певний негативний вплив на економіку Словаччини мала фінансово-економічна криза 2008–2009 рр. У ці роки доходи бюджету становили 36,28% у 2009 р., такий показник є дещо вищим, ніж у 2008 р. Проте поряд із незначним зростанням частки доходів спостерігалось значне збільшення видатків бюджету з 36,93% у 2008 р. до 44,08% в 2009 р. у відношенні до ВВП. Також відбулося зростання державного боргу з 33,8% у 2008 р. до 42,5% у 2009 р.,

але значення державного боргу в Словаччині не перевищувало показника 61,2% у 2013 р. Це є чітким дотриманням урядом Словаччини фіскальних правил, запроваджених в ЄС.

На основі аналізу макропоказників Словаччини можна вести мову про антициклічність здійснюваної у країні фіскальної політики з ознаками соціальної орієнтованості та помірно високим рівнем перерозподілу ВВП через бюджет країни.

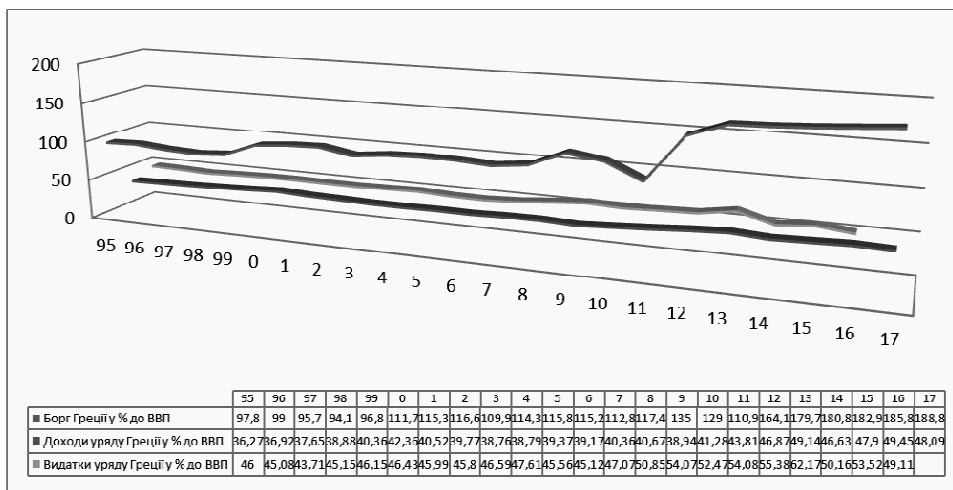
Отже, державна фіскальна політика Польщі й Словаччини традиційна для країн Європейського Союзу. Вона базується на постулатах кейнсіанської економічної теорії, характерними ознаками якої є високий рівень державної участі в економічних процесах країни та обґрунтований рівень державного боргу. Фіскальна політика відіграє визначну роль в економічному розвитку цих країн і сприяє стабілізації економіки за умов кризи й економічного спаду.

Економічні процеси Ісландії та Греції заслуговують на велику увагу тому, що Ісландія, будучи країною європейського континенту, а Греція – членом Європейського Союзу, вирізнялися високими темпами економічного розвитку, високим рівнем добробуту громадян і соціальним захистом. Приріст ВВП у докризовий період був високим, але у період фінансово-економічної кризи Ісландія та Греція найбільше відчували її негативну дію. У цих країнах спостерігається зниження всіх без винятку макроекономічних індикаторів, які досі неможливо стабілізувати (рис. 4). Негативну макроекономічну кон'юнктуру можна пояснити не надто ефективними заходами урядів цих країн щодо забезпечення довготривалої економічної рівноваги.

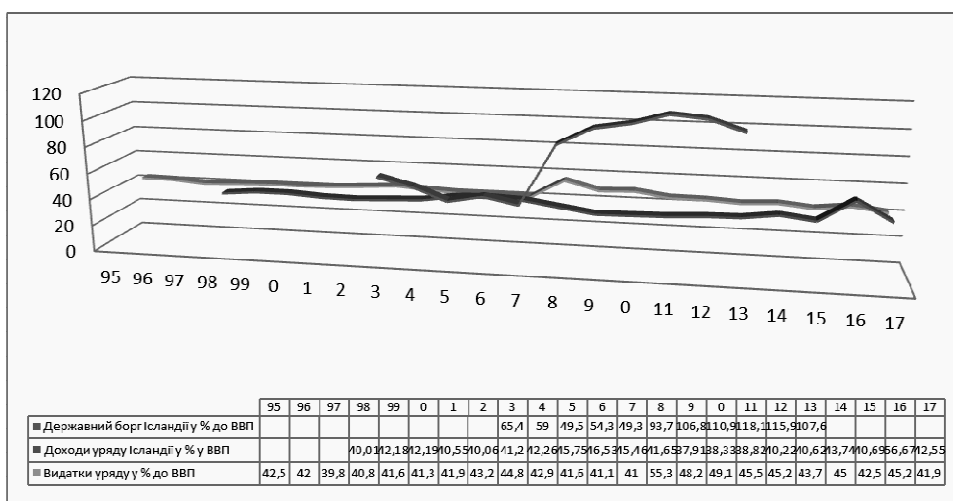
Аналіз макроекономічних показників у динаміці, показаний на рис. 4а, б, дає змогу зробити такі висновки. Протягом аналізованого періоду доходи уряду Греції кожного року зростали. Якщо у 1995 р. показник перерозподілу ВВП через бюджет становив 36,27%, то у 2001 р. він зріс до 42,36% відносно ВВП, у наступні три роки цей показник дещо знизився до рівня 38,79%, однак до 2008 р. він знову почав збільшуватися. У кризовий 2009 р. доходи бюджету знизилися до рівня 38,94%. У Греції спостерігається також високий показник державних видатків, який коливався на рівні від 43,71% у 1996 р. до 47,07% у 2007 р. Проте у період економічної кризи рівень державних видатків значно зріс до рівня 54,07% у 2009 р., 52,47% у 2010 р. і 54,08% у 2011 р. Найвищими видатки були у 2013 р. – 62,17% відносно ВВП, у наступні роки цей показник дещо знизився. Бюджет Греції вирізняється високим рівнем дефіциту, найвище значення якого зафіксовано у 2009 р. на рівні 15,13% ВВП. Це є значним порушенням фіскального правила бюджетного дефіциту, запровадженого в Європейському Союзі. Негативною була тенденція щодо державного боргу Греції починаючи з 1995 р. Державний борг цього року становив 97,8% до ВВП, тоді як у 2009 р. він зріс до рівня 135% ВВП, а вже у 2017 р. державний борг дорівнював 188,8% ВВП. Такі високі його показники є загрозовими, що свідчить про нестійке фінансове становище Греції та складну економічну ситуацію, які можуть спричинити серйозні наслідки і загрожують безпеці країни.

Рисунок 4

Динаміка державного боргу, доходів та видатків уряду в Греції й Ісландії у 1995–2017 рр. (у % до ВВП)*

а)

б)

*Розроблено автором на основі [1; 2; 3; 4; 5; 6].

Проаналізована ситуація є свідченням неспроможності уряду проводити антициклічну фіскальну політику в умовах кризи. Це свідчить про відсутність фінансової стійкості й непрофесійність управлінських державних інститутів у досліджуваних країнах. Уряд цієї країни в умовах кризи проводив заходи, які можна охарактеризувати як заходи проциклічної фіскальної політики. Зокрема, у кризовий період, крім зростання видатків, уряд проводив заходи щодо підвищення податкового навантаження. Це не дало змоги стабілізувати економіку на середньострокову і довгострокову перспективи. До того ж для фінансування видатків уряд Греції був змушений залучати державні запозичення, які в 2017 р. досягли загрозливих показників. Вчені довели, що фінансування видатків уряду за допомогою державних запозичень є ефективним лише в короткостроковому періоді, тоді як у довгостроковому періоді вони створюють додаткове фінансове навантаження на бюджет та як наслідок призводять до здійснення урядом непопулярних заходів щодо підвищення рівня податкового навантаження й збільшення видатків бюджету на обслуговування і сплату попередньо сформованого боргу в збиток соціальних видатків та видатків на розвиток економіки (капітальних видатків).

Ісландія в умовах економічної рівноваги у світі вирізняється висхідним приростом макроекономічних показників і щорічним зростанням ВВП. Водночас в умовах кризи ця країна зазнала великих економічних втрат, які виявилися у значному зростанні дефіциту бюджету, збільшенні видатків та підвищенні державного боргу. В умовах економічної стабільності у країні був високий рівень соціально-економічного розвитку зі збалансованими бюджетними показниками.

Аналізуючи динаміку фіскальних макроекономічних показників, зазначимо, що в умовах економічної рівноваги показники державного боргу в країні перебували в межах допустимих прийнятних значень. У 2003 р. державний борг становив 65,4% ВВП, до 2007 р. він знизився і становив 49,5% ВВП. Протягом аналізованого періоду бюджет Ісландії був збалансованим – дефіцит до 2008 р. не перевищував 3%, а в 1999 р., 2000 р., 2005 р., 2006 р. та 2007 р. він став профіцитним. Проте у період економічної кризи макроекономічні показники змінилися в діаметрально протилежному напрямку, що спричинило негативні наслідки в економіці цієї країни. У 2008 р. дефіцит бюджету Ісландії становив 13,65% ВВП, у 2009 р. – 10,29%, у 2010 р. – 10,77%. Однак вже у наступні роки уряду вдалося стабілізувати економіку цієї країни, основним фактором такої стабілізації було зростання зовнішніх запозичень держави. Варто зазначити, що в умовах кризи показник перерозподілу доходів через бюджет країни знизився, але одночасно зріс борг держави до загрозливого рівня. Якщо у 2005 р. борг Ісландії становив 49,5% до ВВП, то у 2008 р. цей показник зріс до рівня 93,7%, у 2009 р. – 106% ВВП, протягом наступних років такий показник продовжував зростати і в 2012 р. він сягнув 115,9% ВВП, фактично зрісши у два рази порівняно з 2003 р. Проте можна стверджувати, що уряд Ісландії проводив заходи антициклічного фіскального характеру протягом всього аналізованого періоду. Це впливає з аналізованих макроекономічних показників.

У період економічної рівноваги спостерігалися незначний рівень державного боргу та профіцит бюджету, тоді як у період економічного спаду й кризи доходи бюджету різко зменшилися, а видатки зросли одночасно зі зростанням боргу країни, який став основним джерелом фінансування видатків уряду. Проте накопичення державного боргу не може вважатися позитивним сигналом для економічного розвитку на довгострокову перспективу і може використовуватися лише у короткостроковому періоді як інструмент виходу з кризи та стабілізації економіки в обмеженому теперішньому часі. За останні роки рівень державного боргу Ісландії зріс до загрозливого рівня, що може мати негативні економічні наслідки у майбутньому і вплинути на економічну безпеку цієї країни.

Проаналізувавши макроекономічну ситуацію у Греції й Ісландії, можемо зазначити таке. Причинами негативних наслідків в економіці є відсутність фінансової стійкості, дефіцит фінансових ресурсів уряду та нездатність ефективно управляти вже наявним ресурсом. Високий рівень державних витрат, не підкріплений якісним перерозподілом ВВП через доходи бюджету держави (високий дефіцит бюджету), призвів до необхідності накопичення значного державного боргу, який лише в короткостроковому періоді веде до вирівнювання макроекономічної ситуації в цих країнах. Значний державний борг лише спричиняє поглиблення фіскальної й макроекономічної напруги.

Потрібно вказати, що з огляду на здійснене дослідження уряду Ісландії та Греції проводили різну за типами фіскальну політику. Якщо уряд Ісландії протягом аналізованого періоду використовував антициклічну фіскальну політику, що забезпечило швидший процес стабілізації економіки країни, то уряд Греції, не маючи стійкого фінансового середовища, через відсутність ефективної стратегії економічної стабілізації у період кризи був змушений проводити проциклічну фіскальну політику, яка є непопулярною і здійснюється в умовах нестабільного фінансового макроекономічного середовища. Проциклічність заходів уряду Греції підтверджується статистичними макроекономічними фіскальними даними.

На основі аналізу макроекономічних показників у країнах Європи та США можна дійти таких висновків. Кожна країна є унікальною відповідно до застосовуваних фіскальних заходів, характеризується своєрідністю і певними особливостями. Проте чітко простежується дотримання єдиних параметрів та здійснюваних урядами заходів щодо макроекономічної стабілізації у країнах Європейського Союзу. Німеччина, Швеція, Польща й Словаччина, незважаючи на свої особливості макроекономічного розвитку, застосовують подібні механізми, здебільшого використовуючи схожі параметри. Рівень державного боргу в цих країнах є незначним, а бюджети – збалансованими, що дає підстави стверджувати про можливість швидко та ефективно забезпечити процес економічної стабілізації в умовах кризи і проводити політику соціально-економічного зростання та розвитку. Як виняток слід розглядати економічну ситуацію у Греції, яка не рухалася запропонованим вектором економічного розвитку інших країн Європи, що у кінцевому результаті при-

звело до негативних наслідків в економіці цієї країни. Нестабільність фінансового середовища змусила уряд Греції застосувати інструменти проциклічної фіскальної політики.

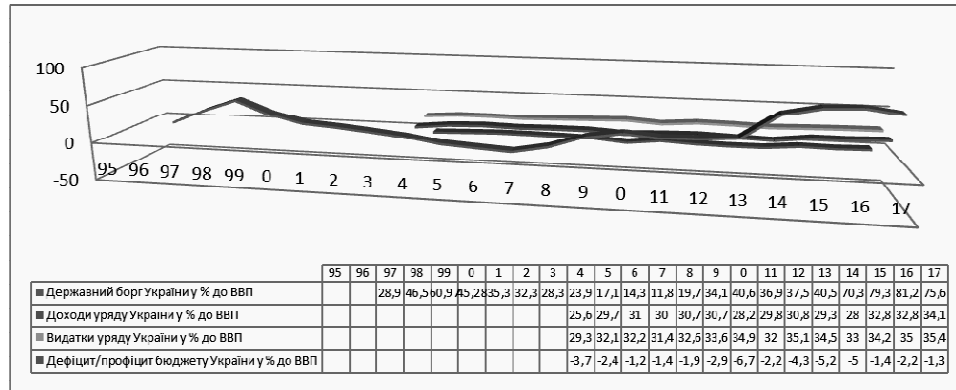
Що стосується фінансової політики США, то уряд цієї країни використовував принципи ліберальної фіскальної політики з незначним рівнем перерозподілу ВВП через бюджет уряду і високим показником державного боргу. Така стратегія не виправдала себе в умовах кризи, що призвело до необхідності застосування більш жорстких фіскальних інструментів антициклічного фіскального характеру. Це чітко простежується під час проведення ґрунтовного аналізу макропоказників.

З огляду на географічне розміщення Ісландії політика цієї країни є схожою на фінансову політику Швеції, але обмеженість економічного потенціалу, заявлені високі стандарти життя громадян в Ісландії та високі показники перерозподілу ВВП через бюджет країни у кінцевому результаті в умовах кризи призвели до значних втрат в економіці та глибокої кризи з високим рівнем накопиченого державного боргу. Проте певний запас фінансової стійкості дав змогу Ісландії здійснювати антициклічну фіскальну політику, в результаті ведення якої в останні аналізовані періоди стабілізувалася економічна ситуація в цій країні.

Асиметричною є ситуація щодо економічного розвитку і динаміки основних державних фіскальних макропоказників в Україні (рис. 5).

Рисунок 5

Динаміка державного боргу, доходів, видатків та дефіциту бюджетів України в 1995–2017 рр. (у % до ВВП)*

*Розроблено автором на основі [1; 2; 3; 4; 5; 6].

Аналіз макрофіскальних показників України дає змогу зробити такі висновки. З огляду на економічні тенденції нашої держави протягом 1995–2007 рр. вітчизняна економіка була доволі кволою. Економіку України та її розвиток можна поділити на кілька етапів.

На першому етапі, який охоплював 1991–2004 рр., державний борг нашої держави коливався в межах 28–60,97% до ВВП, тоді як ВВП України у 1991–2004 рр. не перевищував показника «1» до базового 1991 р. Цей етап у вітчизняній економіці називається етапом втрачених можливостей.

Протягом другого етапу економіки України, який тривав з 2005 р. по 2013 р., макроекономічна ситуація в нашій державі характеризувалася такими особливостями. Після Помаранчевої революції 2004 р. до 2013 р., бюджет України вирізнявся стабільністю фіскальних показників. Доходи бюджету коливалися в межах 25,6% у 2004 р., у 2005 р. цей показник дещо зріс до рівня 29,7%, у 2012 р. – 30,8%, у 2013 р. такий показник зменшився до рівня 29,3%. Видатки бюджету протягом аналізованого періоду були вищими за доходи і коливалися від 29,3% у 2004 р., у 2005 р. видатки зросли до 32,1% до ВВП, у 2012 р. цей показник зріс до 35,1%, дефіцит бюджету в 2012 р. становив 4,3% ВВП, що є третім найвищим за значенням показником у розрізі аналізованого періоду. Вже у 2013 р. дефіцит бюджету збільшився до показника 5,2%.

Якщо розглядати економічну ситуацію в Україні у період кризи 2008–2009 рр., то простежуємо значний її вплив на економіку держави. Показник перерозподілу ВВП через доходи бюджету в 2009 р. відповідав показнику 2008 р. та дорівнював 30,7%, тоді як у 2010 р. він знизився до рівня 28,2%. Водночас в Україні спостерігається зростання дефіциту бюджету. Якщо дефіцит у 2009 р. становив 2,9%, то вже у 2010 р. – 6,7%. Збільшення дисбалансу бюджету було зумовлене необхідністю фінансування додаткових видатків, що виникли як наслідок економічної кризи. У 2009 р. рівень видатків зріс до показника 33,6% відносно ВВП, у 2010 р. – 34,9% до ВВП, що спричинило збільшення дефіциту.

Для погашення додаткових видатків уряд пішов шляхом залучення додаткових кредитних ресурсів. Якщо у 2008 р. рівень державного боргу дорівнював 19,7% у відношенні до ВВП, то у 2009 р. він зріс до показника 34,1%, а у 2010 р. – до рівня 40,6%. Це свідчить про майже подвійний приріст боргу і вказує на те, що економічну ситуацію в Україні стабілізували за рахунок державних запозичень. Проте в умовах кризи ми чітко простежуємо застосування антициклічних фіскальних заходів, які саме виявляються у зростанні показників державного боргу та видатків держави, при одночасному зменшенні рівня перерозподілу валового внутрішнього продукту через доходи бюджету.

Однак, порівняно з іншими аналізованими країнами, наша держава є особливою щодо політичної ситуації, до того ж на території України відбувається військова агресія зі сторони Росії. Саме тому етапи становлення вітчизняної економіки поділено відповідно до критеріїв, характерних для певних подій, які відбувалися в державі. Найбільш цікавим є третій період, який можна вважати найважчим з огляду на ті події, які відбулися в Україні.

Протягом 2014–2017 рр. зріс рівень перерозподілу валового внутрішнього продукту через доходи бюджету нашої держави, що свідчить про зростання податкового навантаження. Якщо у довоєнний період в Україні (2013 р.) показник доходів становив 29,3% до ВВП, а через втрату значного економічного потенціалу внаслідок окупації частини території нашої держави у 2014 р. показник доходів знизився до рівня 28% ВВП, то вже у 2015 р. і 2016 р. спостерігалось підвищення фіскалізації економіки до рівня 32,8%, у 2017 р. доходи бюджетів України зросли до рівня 34,1%. Незважаючи на звуження податкової бази оподаткування, в довоєнний період у 2012 р. простежувалось зростання рівня видатків бюджету, яке спричинило збільшення дефіциту на рівні 4,3% відносно ВВП. Негативні тенденції збереглися також у 2013 р. та 2014 р. при видатках на рівні відповідно 34,5% і 33%, дефіцит дорівнював 5,2% до ВВП у 2013 р. і 5% в 2014 р. У наступні роки уряду України вдалося стабілізувати макроекономічну кон'юнктуру, що виявилось у збалансованості бюджету нашої держави. Зокрема, дефіцит бюджету в 2015 р. становив 1,4%, у 2016 р. – 2,2%, у 2017 р. – 1,3%.

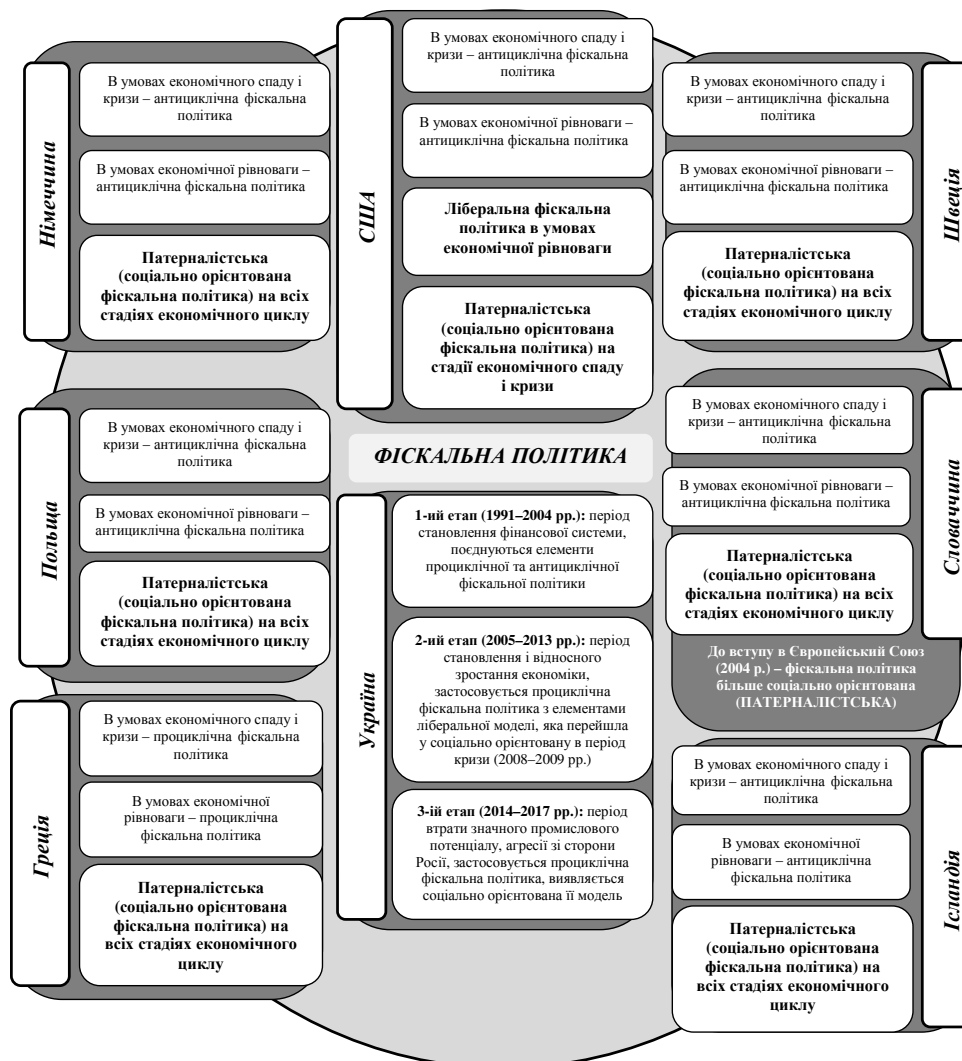
Проте, незважаючи на стабілізацію державних фінансів, Україна для погашення додаткових видатків наростила державний борг. Він зріс із показника 40,5% у 2013 р. до 81,2% у 2016 р., але вже у 2017 р. державний борг знизився до показника 75,6%.

Отже, аналіз третього етапу економічного становлення в Україні характеризується як позитивними, так і негативними аспектами. До позитивних аспектів належать збалансованість бюджету та дотримання рівня бюджетного дефіциту в межах 1,3–2,2%, що дало змогу зменшити потребу в додатковому залученні кредитних ресурсів. До негативних аспектів можна зарахувати зростання рівня перерозподілу ВВП через доходи бюджету, що в умовах кризи й економічного спаду є неефективним заходом. Адже це зменшує можливість суб'єктів господарювання до самоінвестування і може призвести до зниження купівельної спроможності громадян та зменшення попиту, що спричиняє негативну економічну кон'юнктуру і створює загрозу зростання тіньової економіки щодо нарахування заробітної плати. Через це уряд України був змушений залучати додаткові кредитні ресурси. Фіскальна політика в нашій державі у період 2014–2017 рр. характеризувалася ознаками «дуальної фіскальної політики», що означає одночасне зростання всіх фіскальних показників в умовах економічного спаду. Однак, як показує аналіз показників в інших країнах, лише ефективна антициклічна фіскальна політика, яку проводить уряд протягом всього економічного циклу, дає позитивний економічний ефект у короткостроковій, середньостроковій та довгостроковій перспективах.

Проведений аналіз макроекономічних фіскальних показників у провідних країнах світу, країнах, які швидко розвиваються, країнах, які найбільше постраждали від фінансово-економічної кризи, й Україні дав змогу виокремити особливості фіскальної політики кожної з них. На основі цього ми визначили, які інструменти є ефективними і можуть бути використані у вітчизняній практиці (рис. 6).

Рисунок 6

Фіскальна політика у країнах світу за типами і моделями на різних етапах економічного циклу

*Розроблено автором на основі [7; 8; 9; 10].

Проаналізувавши економіки країн світу, доходимо такого висновку. Більш стійкими до економічних диспропорцій та криз є економіки соціально орієнтованого, навіть жорстко патерналістського типу, що підтверджено дослідженими економічними показниками. Патерналістська фіскальна модель з широкими повноваженнями держави щодо регулювання економічних процесів дала змогу країнам Європи не допустити нищівного впливу фінансово-економічної кризи на противагу важким наслідкам кризи, яких було завдано у країнах із ліберальною фіскальною моделлю, навіть незважаючи на їх потужність і силу. Зокрема, уряд США у докризовий період (у період економічної рівноваги) застосовував ліберальну модель, з допомогою якої забезпечувався приріст економічних показників, але в умовах кризи участь держави в економічних процесах ставала більш вагомою, політика держави набула ознак кейнсіанської моделі жорсткого державного фіскального регулювання.

Висновки

Саме тому Україні доцільно наслідувати ті країни, які для регулювання економічних процесів застосовують соціально орієнтовану модель фіскальної політики, яка, як підтвердив аналіз, є більш дієвою в умовах економічної рівноваги та в умовах кризи. Проте, як неодноразово зазначалося, найбільша проблема, яка перешкоджає економічному розвитку вітчизняної економіки, – це не законодавчо закріплені моделі, інструменти і механізми фіскальної політики, які, відповідно до макроекономічного аналізу, містяться в достатньо задовільних параметрах, а неефективність державного управління, інституційні дисбаланси, корупція, нерівномірність розподілу матеріальних благ між найбагатшими та найбіднішими громадянами, нестійкість інвестиційного середовища і низька ефективність системи відносин державних і місцевих органів управління.

Список використаної літератури

1. GDP (current US\$). worldbank : веб-сайт. URL : <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD>.
2. General government revenue. OECD : веб-сайт. URL : <https://data.oecd.org/gga/general-government-revenue.htm>.
3. Мировой Атлас Данных. Кноема : веб-сайт. URL : <https://knoema.ru/atlas>.
4. General government spending. OECD : веб-сайт. URL : <https://data.oecd.org/gga/general-government-spending.htm#indicator-chart>.

5. General government gross debt – annual data. Eurostat : веб-сайт. URL : <https://ec.europa.eu/eurostat/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=teina225&language=en>.
6. Государственные расходы, процент ВВП. theGlobalEconomy.com. : веб-сайт. URL : https://ru.theglobaleconomy.com/rankings/Government_size/.
7. Круш П. В. Гроші та кредит. URL : https://pidruchniki.com/17810409/_finansii/groshi_ta_kredit.
8. Кравчук Ю. О. Макроекономіка. URL : <https://poznayka.org/s47011t1.html>.
9. Єфімова О. Г. Економіка для юристів. К., Флінта, 1999. URL : <http://bibliograph.com.ua/economika-dlya-yuristov/index.htm>.
10. Богдан І. В. Проциклічна чи антициклічна фіскальна політика: методи діагностики. Економіка України. 2013. № 3. С. 45–57.

Стаття надійшла до редакції 2 травня 2019 р.